

СПРАВА «РЕЗНИК ПРОТИ УКРАЇНИ»

(CASE OF REZNIK v. UKRAINE)

(Заява № 31175/14)

Стислий виклад рішення від 23 січня 2025 року

Перший заявник, практикуючий адвокат, у липні 2013 року уклав договір про надання юридичних послуг з державним інформаційно-технологічним підприємством (далі — державне підприємство), відповідно до якого йому були передані оригінали фінансово-господарських документів державного підприємства з різними підприємствами у період з 2002 року до 2013 року для вивчення та аналізу, які перший заявник повернув державному підприємству у вересні того ж року. У листопаді 2013 року слідчий суддя у межах кримінального провадження щодо вчинення керівництвом державного підприємства різних злочинів задовольнила клопотання заступника Генерального прокурора України на проведення обшуку за місцем реєстрації та проживання першого заявника з метою відшукування документів, що стосуються, зокрема, фінансово-господарської діяльності державного підприємства. Ухвала була остаточною та оскарженню не підлягала. Наступного дня слідчий ГСУ МВС України у супроводі двох оперуповноважених та експерта з комп'ютерних технологій провели обшук у присутності першого заявника. В обшуку також взяли участь троє представників Ради адвокатів та двоє понятих. У протоколі обшуку були згадані друга і третій заявники, як мешканці квартири, які разом із першим заявником були присутні під час обшуку. Четвертому заявнику, який також проживав у цій квартирі було дозволено залишити квартиру. Обшук завершився вилученням чистих аркушів паперу з відтисками печаток деяких підприємств, які не були зазначені в ухвалі про обшук як співучасники державного підприємства, комп'ютерного жорсткого диска і флеш-накопичувача. Перший заявник додав свої зауваження до протоколу обшуку, зазначивши, що обшук був незаконним. Один із представників Ради адвокатів також подав зауваження. У грудні 2013 року вилучені у квартирі першого заявника жорсткий диск і флеш-накопичувач були передані до Київського НДІ судових експертиз для віднайдення певної інформації та відновлення, у разі можливості, необхідної інформації. Перший заявник у січні 2014 року звернувся до органу досудового розслідування з клопотанням про повернення вилученого майна, у якому йому було відмовлено, оскільки заявник не був учасником кримінального провадження, який міг заявляти клопотання. Перший заявник оскаржив цю відмову до Печерського районного суду міста Києва, доводячи, що на вилучені предмети не поширювалася дія ухвали про обшук і вони не стосувалися кримінального провадження. Слідчий суддя ухвалила повернути аркуші паперу з відтисками печаток підприємств та відмовила у задоволенні вимог про повернення пристроїв накопичування даних. Інші порушені питання суддя не прокоментувала. Ухвала була остаточною та оскарженню не підлягала. У вересні 2014 року прокуратура Київської області закрила кримінальне провадження,

порушене за скаргою першого заявника на незаконність постановлення та виконання ухвали про обшук у його приміщенні у зв'язку з відсутністю будь-яких ознак порушення Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Перший заявник підтвердив, що оскаржувані накопичувачі даних були зрештою повернуті йому у 2016 році. До Європейського суду з прав людини (далі – Європейський суд) перший заявник скаржився за статтями 8 і 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), що обшук його житла та вилучення з нього предметів були незаконними та необґрунтованими, і у нього не було ефективних національних засобів юридичного захисту, щоб його скарги розглянули на національному рівні; друга, третій і четвертий заявники скаржилися за статтями 8 і 13 Конвенції, що вони як співвласники та співмешканці квартири, яку займав перший заявник, були потерпілими від незаконного та необґрунтованого обшуку в їхньому житлі; перший заявник скаржився за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, що його документи та пристрої зберігання даних були незаконно та безпідставно вилучені під час оскаржуваного обшуку, і органи досудового розслідування невинуватено тривалий час зберігали їх у себе, а також за статтею 13 Конвенції на відсутність у нього ефективних національних засобів юридичного захисту у зв'язку з його скаргою за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції. Розглянувши скарги першого заявника Європейський суд зазначив, що адвокатська таємниця становить основу довірчих відносин між клієнтами та захисниками і органи державної влади повинні мати вагомі підстави для втручання в таємницю спілкування з адвокатом або в його робочі документи. Національне законодавство не передбачало конкретної процедури чи гарантій стосовно перевірки електронних носіїв даних, які могли б запобігти розкриттю органу досудового розслідування відомостей електронного листування, захищених адвокатською таємницею. З огляду на те, що сам заявник не заперечував, що оскаржуване втручання переслідувало законні цілі такі як запобігання вчиненню злочинів, Європейський суд дійшов висновку, що таке втручання переслідувало законну мету. Водночас Європейський суд зауважив, що ухвала про обшук надала правоохоронним органам дуже широкі повноваження для відшукування будь-яких документів, які стосувалися фінансово-господарської діяльності великої кількості підприємств й осіб, а також для вилучення різноманітних електронних носіїв даних без надання конкретних вказівок, як будь-який конфіденційний документ, який міг бути виявлений на цих носіях або іншим чином у приміщеннях заявника, мав бути захищений у контексті такого вилучення. Європейський суд зазначив, що хоча працівники міліції провели оскаржуваний обшук в присутності самого заявника, двох понятих і трьох представників Ради адвокатів, які брали активну участь і подали коментарі та заперечення, проте представники Ради адвокатів не мали повноважень перешкодити працівникам міліції вилучати будь-які предмети, які ті вважали необхідними, а також не мали жодного контролю над подальшим аналізом документів на електронних носіях, які були вилучені з дому заявника без перевірки

їхнього вмісту. Європейський суд підсумував, що сам факт вилучення, зняття електронних пристроїв адвоката, які потенційно могли містити документи щодо ширшого переліку підприємств і осіб, а також будь-яку кореспонденцію й будь-які видалені елементи та надання доступу до них посадовим особам без жодного зовнішнього нагляду чи інших необхідних гарантій становило непропорційне втручання в права заявника за Конвенцією. Європейський суд дійшов висновку, що оскаржуваний обшук на практиці не супроводжувався достатніми процесуальними гарантіями та не міг бути виправданий як «необхідний в демократичному суспільстві» та констатував порушення статті 8 Конвенції. Стосовно скарги першого заявника за статтею 13 Конвенції у зв'язку з його скаргою за статтею 8 Конвенції Європейський суд проаналізував запропоновані Урядом засоби юридичного захисту, а саме отримання відшкодування шляхом подання позову згідно з Кодексом адміністративного судочинства України; використання засобів юридичного захисту, наведених у статтях 303 і 309 КПК України; або ініціювання цивільного провадження згідно з Цивільним кодексом України та/або Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», та зазначив, що жоден із цих засобів не міг би забезпечити заявнику можливість оскарження підстав, наведених в оскаржуваній ухвалі про обшук, навіть ретроспективно, після завершення відповідного обшуку. Крім того, жоден із цих засобів юридичного захисту не дозволив би заявнику оскаржити стверджувану неправомірну поведінку працівників міліції, у тому числі стверджуване порушення привілеїв захисника та клієнта, окрім тих аспектів, які безпосередньо стосувалися вилучення його речей і які могли бути розглянуті за частиною першою статті 303 КПК України. З огляду на зазначене Європейський суд дійшов висновку, що у цій справі було порушено статтю 13 Конвенції. Європейський суд відхилив за підпунктом «а» пункту 3 та пунктом 4 статті 35 Конвенції скарги другої, третього та четвертого заявників за статтею 8 Конвенції як явно необґрунтовані, оскільки ці заявники не були суб'єктами обшуку, і нічого з їхніх речей вилучено не було, заявники не подали жодних заперечень до протоколу обшуку і не домагались офіційної відповіді національних органів влади на будь-який стверджуваний прояв неналежної поведінки працівниками міліції. Також Європейський суд відхилив скарги цих заявників за статтею 13 Конвенції, оскільки не було висунуто жодних небезпідставних скарг за статтею 8 Конвенції. Щодо скарг першого заявника за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції та статті 13 Європейський суд з огляду на факти справи, доводи сторін і свої попередні висновки за статтею 8 Конвенції дійшов висновку, що він розглянув основні юридичні питання, порушені в цій заяві, і тому немає потреби у винесенні окремого рішення щодо прийнятності та суті зазначених скарг.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. Оголошує прийнятними скарги першого заявника, подані за статтями 8 і 13 Конвенції, а також оголошує скарги трьох інших заявників — неприйнятними;
2. Постановляє, що немає потреби ухвалювати окреме рішення щодо прийнятності та суті скарг, поданих першим заявником за статтю 1 Першого протоколу до Конвенції та статтю 13 Конвенції у поєднанні з нею;
3. Постановляє, що було порушено статтю 8 Конвенції у зв'язку з поданою першим заявником скаргою;
4. Постановляє, що було порушено статтю 13 Конвенції у поєднанні зі статтю 8 Конвенції у зв'язку поданою першим заявником скаргою;
5. Постановляє, що:
 - (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити першому заявнику такі суми, які мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу: (I) 6 000 (шість тисяч) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися, в якості відшкодування моральної шкоди; (II) 3 450 (три тисячі чотириста п'ятдесят) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися першому заявнику, в якості компенсації судових та інших витрат, які мають бути сплачені безпосередньо на банківський рахунок захисника заявника, пана М. Тарахкала;
 - (в) з закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (simple interest) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
6. Відхиляє решту вимог першого заявника щодо справедливої сатисфакції.